

Securitate și dezvoltare durabilă **Informații strategice privind mediul înconjurător (I)**

Ana Ligia LEAUA

Serviciul Român de Informații

e-mail: analigialeaua@yahoo.com

Abstract

The research on environment and security, while limited, has brought attention to the growing salience of non-conventional security threats. It has also stimulated discussion on issues of environment and human security. It appears that this latter discussion may provide a useful framework within which to address development issues, particularly since it recognises that environmental problems must be analysed from a broad perspective that encompasses economic, political, cultural and demographic systems. It, thus, emphasises the extent to which understanding the context is crucial to successful development and security strategies. Undertaking research on the role that environmental degradation plays in contributing to insecurity also assists in clarifying what other factors may be important contributors to insecurity and conflict. For example, research on environment and security often strengthens the conclusion that poverty is a key factor in causing tension, unrest and, eventually, conflict. In short, linking environmental change to a broad concept of security is a useful and insightful approach to many contemporary problems.

Keywords: Environment, human security and sustainable development, environment and conflict, environmental security, environmental and security risk, environmental security policies.

Studiul modului în care problemele legate de mediul înconjurător și preocupările privind climatul de pace și securitate interacționează este departe de a fi o inițiativă monolitică. Se consideră tot mai mult că precaritatea resurselor și degradarea mediului înconjurător joacă un rol important în generarea sau amplificarea conflictelor. Epuizarea resurselor de apă, degradarea terenurilor arabile, decimarea pădurilor, precum și intervenția masivă asupra ecosistemelor reprezintă principalele procese de schimbare a mediului induse de activitatea umană. Schimbarea climatică sporește și mai mult provocările cu care deja ne confruntăm, prin creșterea nivelului mărilor, schimbarea zonelor de vegetație, micșorarea habitatelor naturale, schimbarea regimului de precipitații și generarea unor furtuni mai dese și mai intense, inundații și secetă.

Problemele privind mediul înconjurător sunt strâns legate de alți factori. Degradarea mediului poate fi determinată și, uneori, sporită de diferențele sociale, rivalitățile etnice și comunitare, precum și de dinamica evoluțiilor politice. Numeroase presiuni (a căror formă variază de la caz la caz), inclusiv sărăcia persistentă, repartizarea disproporționată a resurselor, distribuția inegală a terenurilor, șomajul și nesiguranța locurilor de muncă, creșterea populației, epidemiile, precum și degradarea mediului înconjurător generează stresul social, nemulțumirea și polarizarea, conducând astfel la conflicte politice în multe țări și chiar la violențe devastatoare în unele dintre acestea.

Acestă lucrare se axează pe potențialele provocări cu care ne vom confrunta în viitor și pe legătura dintre cercetarea în domeniul securității mediului, adaptată nevoilor de intelligence, și politicile strategice. Deși situația mediului înconjurător reprezintă una dintre cele mai importante preocupări actuale, totuși, majoritatea analizelor nu abordează acest aspect. Prezenta dezbatere analizează nevoia de noi definiții în sfera securității în ceea ce privește securitatea mediului, în special rolul vulnerabilităților și riscurilor în anticiparea schimbărilor critice ale mediului înconjurător. Spre deosebire de alte abordări din trecut ale problemelor legate de mediu, se subliniază faptul că este nevoie de o integrare mai accentuată a sistemelor energetice, de mediu, economice, sociale și politice.

Energia, resursele de apă, securitatea alimentară și bolile infecțioase se numără printre principalele preocupări în relația mediu-securitate-conflict. Întrebarea rămâne dacă presiunile crescânde asupra mediului și resurselor vor submina securitatea și stabilitatea sau dacă sistemele noastre politice, guvernamentale și de securitate vor putea să le gestioneze pașnic.

„Avem oportunitatea de a formula și de a urma o nouă agendă pentru securitatea națională și globală. În primul rând, securitatea noastră este amenințată de criza globală a mediului înconjurător, ceea ce ar face ca și celelalte progrese să fie neînsemnate, dacă nu gestionăm corespunzător această situație. Făcând parte din comunitatea internațională, trebuie să dovedim că suntem destul de înțelepți să controlăm ceea ce am fost destul de deștepți ca să creăm. Trebuie să înțelegem că vechea concepție de securitate globală – care se axează, aproape în întregime, pe armate, ideologii și geopolitică – trebuie să fie extinsă.”

(Al Gore, *Asaltul asupra rațiunii*, 2007)

I. Mediu, securitate și dezvoltare

Cel puțin de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, relația dintre mediul înconjurător și dezvoltare a fost promovată la nivelul politicilor guvernamentale interne și externe, precum și la nivelul relațiilor internaționale. În urma apariției Raportului Brundtland, în anul 1987, și organizarea Summitului Pământului, în 1992, este dificil să identificăm vreun guvern sau o organizație internațională/interguvernamentală care să nu recunoască oficial că protecția mediului înconjurător și dezvoltarea umană durabilă sunt interconectate și care să nu includă, cel puțin la un anumit nivel, legăturile dintre aceste două obiective în cadrul legislației, inițiativelor, programelor sau proiectelor derulate.

Probabil, mai recent, o mai mare recunoaștere oficială a început să fie acordată unui alt tip de relație studiată timp de mai multe decenii, și anume relația dintre dezvoltare și securitate și nevoia de politici și practici de cooperare în domeniul contracurării conflictelor. Economiiștii, cercetătorii în domeniul politic, și acum politicienii, încearcă să înțeleagă mai bine cauzele generatoare de insecuritate în zonele subdezvoltate, precum și relația pozitivă și, în același timp, solidă, dintre securitate și dezvoltare.¹

În contextul în care comunitatea statelor dezvoltate renunță să mai evalueze progresul, în principal, în termeni de creștere economică și se îndreaptă spre o abordare mai holistică, aceasta devine conștientă de diversele modalități în care activitățile derulate – care, adeseori, conduc la o redistribuire a puterii – pot afecta ecosistemele, pot promova sau submina mecanismele de securitate locale, naționale și regionale.

Conștientizarea legăturilor existente între mediul înconjurător, conflicte și securitate poate ajuta agențiile de dezvoltare să furnizeze asistența necesară susținerii altor obiective, având cât mai puține efecte secundare negative.

În prezent, există o nevoie tot mai mare de a înțelege mai bine sursele umane ce produc schimbările de mediu și modalitățile în care factorii de mediu se combină cu forțe economice, sociale și politice cu scopul de a genera, amplifica sau cauza violențe și insecuritate. Comunitatea statelor dezvoltate a demonstrat deja faptul că a conștientizat importanța

¹ Ronald A. Kingham, *Inventory of Environment and Security Policies and Practices, Objectives and Methodology*, Institute for Environmental Security, 2006.

acestor legături și și-a exprimat angajamentul de a găsi modalități eficiente de a le gestiona. Specialiștii în domeniul securității mediului pot contribui la această analiză, precum și la acțiunile generate de aceasta.

Totuși, ar fi greșit și contraproductiv să sugerăm faptul că securitatea mediului reprezintă un simplu cuvânt-cheie pentru dezvoltarea durabilă, cu toate că, în practică, preocupările ambelor comunități s-ar putea adeseori intersecta. Dezvoltarea implică o îmbunătățire graduală a nivelului de trai și extinderea oportunităților astfel încât indivizii să beneficieze de un mediu sigur, sănătos și demn. Securitatea sugerează o eliberare de pericol. Uneori, acest lucru se traduce prin eliberarea de lucrurile care amenință procesul de dezvoltare sau rezultatele procesului de dezvoltare. Securitatea comportă, de asemenea, un aspect conservator: procesul de dezvoltare poate deveni o amenințare la adresa securității în măsura în care subminează neintenționat – sau intenționat – mecanismele tradiționale de menținere a securității prin redistribuirea puterii într-o societate sau regiune.

I. 1. Mediu, securitate umană și dezvoltare durabilă

Definiția securității umane oferită de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP)² include șapte categorii de amenințări:

- securitatea economică (asigurarea venitului de bază);
- securitatea alimentară (accesul din punct de vedere fizic și economic la alimente);
- securitatea sanitară;
- securitatea mediului (accesul la rezerve de apă potabilă, aer curat și un ambient natural nedegradat);
- securitatea personală (asigurarea securității împotriva violențelor și amenințărilor);
- securitatea comunității (asigurarea securității împotriva epurărilor etnice);
- securitatea politică (protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului).

UNDP este de acord cu ideea că securitatea umană nu trebuie echivalată cu dezvoltarea umană. „Dezvoltarea umană este un concept mai cuprinzător, definit drept un proces de extindere a opțiunilor aflate la

² UNDP (United Nations Development Program). *The Human Development Report*, Oxford: Oxford Univ. Press, 1994.

dispoziția oamenilor. Securitatea umană se definește prin faptul că oamenii se pot bucura de aceste alegeri în libertate și siguranță.”

Utilizarea termenului „securitate umană” reprezintă o recunoaștere a interconexiunilor dintre mediu și societate, confirmându-se în același timp că percepțiile noastre privind mediul înconjurător și modul în care acesta este folosit sunt construite pe rațiuni istorice, sociale și politice. O strategie complementară ar trebui să construiască un index al insecurităților umane sau al vulnerabilităților, ceea ce va contribui la identificarea țărilor care sunt „nesigure”, furnizând o avertizare timpurie cu privire la faptul că un stat sau o regiune devine mai puțin sigură.

Există tot mai multe voci care susțin că degradarea mediului înconjurător poate și, într-adevăr, generează, amplifică sau cauzează conflicte și instabilitate, existând, de asemenea, și o preocupare majoră potrivit căreia numărul conflictelor induse de problemele legate de mediu poate crește. În prezent, instituțiile din sfera securității sunt solicitate să protejeze accesul la resursele mediului din alte state, precum și la bunurile comune, și să furnizeze sprijin în derularea operațiunilor umanitare, cauzele multora dintre acestea fiind generate de problemele mediului înconjurător. Pe viitor, s-ar putea folosi forța ca răspuns la poluarea transfrontalieră sau pentru a implementa legea internațională privind protecția mediului. Însă experții pe probleme de securitate recunosc faptul că aceste conflicte pot reprezenta o forță constructivă, semnalând nevoia de schimbare la nivelul instituțional sau consolidare a capacităților. Presiunile exercitate asupra instituțiilor din cauza degradării mediului înconjurător și epuizării resurselor ar putea reprezenta un asemenea semnal. Iar, în era armelor cu o mare capacitate de distrugere, majoritatea ar prefera ca forța să fie folosită în ultimă instanță și ca toate eforturile posibile să fie făcute pentru a consolida și adapta instituțiile, astfel încât să fie capabile să gestioneze eficient conflictele, înainte să se transforme în violențe extinse și în război.

Este o mare ironie faptul că multe dintre provocările cu care ne confruntăm în prezent reprezintă consecințele neintenționate ale eforturilor noastre de a spori securitatea și bunăstarea umanității. Din nefericire, eforturile noastre s-au axat pe:

(a) epuizarea resurselor (precum peștele, apa și cheresteaua) într-un timp mai scurt decât cel în care acestea se pot reface;

(b) deversarea unor materiale toxice și deșeuri pe pământ, în apă și aer mai rapid decât acestea pot fi dezintegrate sau neutralizate;

(c) modificarea drastică a marilor ecosisteme (de la pădurile tropicale la recifurile de corali), astfel încât acestea nu mai pot susține multe specii, prejudiciindu-se totodată echilibrul climateric.

Din perspectiva securității umane, schimbarea mediului înconjurător este importantă din două puncte de vedere. În primul rând, ea însăși poate deveni o sursă de insecuritate. Chiar dacă statul nu consideră o anumită formă de schimbare a mediului înconjurător drept o amenințare la adresa valorilor sale fundamentale sau intereselor naționale, unele segmente ale populației ar putea avea o opinie diferită. Pe de altă parte, în cazul în care statul evaluează relevanța schimbărilor de mediu în planul securității, acesta poate fi totuși constrâns să acționeze, în măsura în care problema are dimensiuni cu accente transnaționale. În al doilea rând, modurile în care au loc aceste schimbări ale mediului pot exacerba alte forme reale sau potențiale de insecuritate, precum sărăcia, discriminarea sau terorismul.

În acest sens, raportul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), intitulat *Cheltuielile militare din statele dezvoltate: securitate și dezvoltare*³, susține corect, în primul rând, că „securitatea este necesară pentru dezvoltare” și, în al doilea rând, că „adevăratele cauze fundamentale ale insecurității sunt adeseori legate de dezvoltare”. Este dificil să promovăm dezvoltarea într-un climat de violențe și insecuritate. În prezent, de exemplu, fluxurile de capital privat în statele în curs de dezvoltare sunt de cinci ori mai însemnate decât asistența externă pentru dezvoltare, devenind astfel cruciale pentru procesul de dezvoltare. Însă, influxul de capital privat tinde să se diminueze în regiunile de instabilitate. În același timp, dezvoltarea poate submina mecanismele tradiționale de gestionare a conflictelor și poate crea noi forme de insecuritate.

Astfel, într-o anumită măsură, securitatea mediului și dezvoltarea durabilă sugerează o finalitate similară, o condiție în care:

- indivizii și comunitățile au acces echitabil și echilibrat la lucrurile necesare existenței și prosperității lor;
- disputele sunt soluționate corect;
- mediul este protejat împotriva comportamentului uman distructiv.

Însă, acești termeni descriu, de asemenea, procesele care, pe măsură ce se îndreaptă spre punctul lor de convergență, se pot consolida sau

³ Organisation for Economic Co-operation and Development, *Military Expenditure in Developing Countries: Security and Development*, 1997.

submina reciproc. În aceste situații, este vital ca instituțiile care asigură securitatea să fie capabile mai degrabă să se adapteze și să se plieze schimbării, decât să încerce să o împiedice.

Este, în egală măsură, foarte important ca procesele de dezvoltare să nu ignore instituțiile ce asigură securitatea și mecanismele de gestionare a crizelor, redistribuind puterea în așa fel încât să genereze conflicte puternice și violențe. Privind lucrurile în perspectivă, conflictul și violențele pot fi descrise drept mecanisme de adaptare, însă, într-o lume a tehnologiilor cu o mare capacitate de distrugere, aceste strategii adaptive trebuie folosite cu o maximă atenție.

Armonizarea securității mediului și dezvoltării durabile, precum și atingerea punctului final în care acestea converg necesită receptivitate și cooperare, rezultate din respect reciproc și dialog permanent. De exemplu, ar fi o tragedie ca eforturile depuse în scopul dezvoltării, care s-au dovedit eficiente la nivel local, să submineze înțelegerile regionale, atent negociate, în domeniul securității sau invers.

Conceptul de securitate umană contribuie la înțelegerea interacțiunilor complexe care determină distribuția relativă a securității și insecurității. Mai precis, la nivelul indivizilor și grupurilor (de la comunități mici la întreaga omenire), securitatea și insecuritatea reprezintă, în general, o variabilă a cinci sisteme interactive, după cum urmează:

Sistem	Mecanism de promovare a securității	Mecanism de promovare a insecurității
Economic	Bogăția Politicile de bunăstare	Sărăcia Inegalitatea
Politic	Legea Forța legitimă	Corupția Utilizarea nelegitimă a forței
Cultural	Identitatea socială Justiția	Discriminarea Injustiția
Demografic	Rata scăzută a natalității Urbanizarea	Rata crescută a natalității Depopularea rapidă
Ecologic	Materii prime necesare supraviețuirii	Lipsa resurselor Maladii

În multe alte situații, securitatea și insecuritatea se vor afla într-o legătură mai strânsă cu sărăcia, epuizarea resurselor sau discriminarea socială. În aceste cazuri, instituțiile tradiționale ce asigură securitatea pot avea o contribuție minoră sau niciuna.

Conceptul de „securitate umană” oferă un cadru comprehensiv și integrat pentru analizarea diferitelor insecurități cu care se confruntă populațiile din întreaga lume. De asemenea, acesta indică modul în care sistemele interactive fie pot genera insecurități, neutralizându-se reciproc, fie pot consolida mediul de securitate. Nu este surprinzător faptul că, din perspectiva securității umane, dezvoltarea economică ce contribuie la reducerea sărăciei va tinde să fie considerată o strategie foarte oportună deoarece sărăcia interacționează clar cu alte sisteme – precum sistemele ecologice –, sporind gradul de insecuritate a oamenilor.

Probabil, cel mai important aspect ce ar trebui evidențiat este acela că securitatea umană oferă o oportunitate, fără precedent, de a interconecta strategia de securitate cu cea de dezvoltare, pentru că aceasta comportă o accepțiune mai extinsă, receptivă și evoluționistă a surselor de insecuritate, natura amenințării contemporane și vulnerabilității, precum și modalitățile adecvate de limitare a acestora.

Dezvoltarea durabilă nu va fi întotdeauna strategia preferată a specialiștilor în domeniul securității, însă va fi întotdeauna considerată o parte integrantă a unui repertoriu de strategii utilizate cu scopul de a spori securitatea, pe termen lung, la nivel individual și de grup. Însă, pentru a obține acest rezultat, comunitatea statelor dezvoltate trebuie să devină receptivă la limbajul securității umane și mai conștientă de preocupările sale și măsura în care acestea sunt împărtășite.

1. 2. Mediul înconjurător și conflictele

Discuțiile generale privind natura securității și contribuția degradării mediului la generarea insecurității și conflictelor sunt caracterizate de către Levy (1995) drept primul val al cercetării asupra mediului înconjurător și conflictelor. Cercetarea empirică ce a încercat să demonstreze existența unei legături între mediul înconjurător și conflict a fost denumită de Levy al doilea val de studii privind mediul și conflictele. Cel de-al doilea val de cercetare privind mediul și conflictele nu este nici pe departe complet, definitiv sau lipsit de critici. Totuși, în urma acestuia a rezultat un set de afirmații cauzale ce oferă un punct de plecare pentru dezbaterile potențialului rol al mediului și stresului demografic în generarea conflictului. Aceste afirmații permit, de asemenea, alte discuții privind formularea strategiilor anticipative care includ legăturile dintre mediul înconjurător și conflict, furnizând o bază pentru continuarea investigațiilor asupra legăturilor complexe și totuși puțin înțelese dintre acestea.

Este important să facem o distincție între termenii conflict și securitate. Conflictul, și în special conflictul violent, este un fenomen empiric și observabil. Securitatea, pe de altă parte, reprezintă o percepție subiectivă, construită pe rațiuni sociale, care evoluează și depinde în mare măsură de perspectiva entității (individ, grup, stat, de tip internațional sau transnațional) care este protejată și/sau asigură securitatea. Conflictul este o condiție considerată, în mod curent, o amenințare la adresa securității. Deși adesea analizați împreună, acești termeni nu ar trebui considerați sinonimi.

Se pare că o serie de amenințări asupra mediului pot contribui la crearea unui climat de insecuritate, putând genera, de asemenea, conflicte. Constrângerile privind resursele reprezintă un factor crucial care este, adeseori, discutat în literatura de specialitate (Choucri, 1991). Industrializarea rapidă și creșterea populației în multe regiuni au contribuit la o cerere masivă atât în ceea ce privește resursele naturale organice, cât și cele alternative și, așa cum Ullman (1983) și alți cercetători au observat, competiția pentru resurse a reprezentat, de-a lungul timpului, o cauză majoră a conflictelor. Intuitiv, această simplă afirmație pare rezonabilă, totuși există unele voci care consideră că aceasta supralicitează importanța resurselor și a mediului ca factori determinanți ai conflictului (Lipschutz, 1995).

Alți câțiva autori au încercat să clarifice posibilele legături dintre mediu și conflict sau securitate. Wallenstein (1992), de exemplu, propune o clasificare pe șapte niveluri a legăturii dintre distrugerea mediului înconjurător și conflict și/sau securitate. Deși nu oferă exemple pentru a-și susține tipologia, sistemul său de clasificare este următorul:

- distrugerea mediului înconjurător conduce la diminuarea resurselor aflate la dispoziția societății, având drept consecință intensificarea disputelor la nivelul societății, în ansamblu;
- distrugerea mediului înconjurător conduce la un transfer de putere între partidele deja constituite;
- distrugerea mediului înconjurător conduce la formarea de noi partide, ca reacție la distrugerea mediului înconjurător;
- distrugerea mediului înconjurător conduce la creșterea importanței acordate de partidele deja constituite problemelor privind mediul înconjurător;
- distrugerea mediului înconjurător conduce la acordarea unei atenții primordiale problemelor privind mediul înconjurător la nivelul afacerilor politice, spre deosebire de alte probleme cu care se confruntă societatea;

- distrugerea mediului înconjurător conduce la un comportament conflictual implicând grupuri de protecție a mediului înconjurător;
- distrugerea mediului înconjurător conduce la un comportament conflictual generat de probleme legate de mediul înconjurător, implicând grupuri de protecție a mediului înconjurător.

Cu toate acestea, cercetările de mai sus și afirmațiile generale ne conduc la o concluzie inevitabilă: schimbarea climatică (și alte amenințări neconvenționale) este asociată cu insecuritatea prin situațiile de inegalitate și sărăcie. Relația mediu înconjurător-securitate este doar unul dintre exemplele privind modul în care diferiți factori sau amenințări sunt asociate cu particularități structurale ale inegalității și sărăciei.

Conflictul poate fi generat de accesul la resurse naturale inepuizabile, precum apa, terenul arabil, pădurile, amenajările piscicole. Acest lucru poate fi rezultatul limitării rezervelor (epuizarea sau degradarea resurselor naturale), creșterii nesustenabile a cererii (datorată presiunilor populației sau creșterii consumului pe cap de locuitor, adesea asociată modelelor economice bazate pe export), inegalităților distributive sau al unei combinații între acești factori. Statele în curs de dezvoltare, în special cele ale căror economii sunt axate, în principal, pe agricultură și alte sectoare care depind direct de starea bună a resurselor naturale, sunt afectate direct de problemele mediului înconjurător. În aceste cazuri, nevoile și interesele grupurilor rivale, strâns legate de terenuri – agricultorii, păstorii nomazi, fermierii și exploatatorii de resurse –, sunt adesea incompatibile.

Conceptul de securitate a mediului nu ar trebui echivalat cu argumentul potrivit căruia schimbarea climatică este singurul factor declanșator de conflicte sau alte probleme de securitate – nici măcar cu cel potrivit căruia schimbarea climatică este, în mod necesar, un mecanism direct de declanșare a conflictelor. Nu există, probabil, niciun conflict la nivel mondial care să poată fi considerat monocauzal.

Cauzele conflictelor și insecurității sunt multiple, complexe și bine integrate. În consecință, este extrem de dificil de realizat o distincție între rolul degradării mediului înconjurător și epuizarea resurselor, drept factori responsabili și cauze ale conflictului sau insecurității. Dovezile sugerează faptul că mediul înconjurător joacă un rol relativ minor în declanșarea directă a conflictelor violente. Cu toate acestea, unele dovezi indică, de asemenea, că variabilele legate de mediul înconjurător pot avea o contribuție indirectă, subiacentă, la declanșarea conflictelor, din cauza impactului lor

negativ asupra altor factori care pot provoca, în mod direct, conflicte violente. Este din ce în ce mai evident faptul că degradarea mediului înconjurător și epuizarea resurselor joacă un rol important în generarea și exacerbară in securității umane.

Această contribuție a mediului înconjurător devine relevantă în special atunci când transferăm coordonatele de referință de la nivel național la un nivel inferior, de comunitate, sau la un nivel superior, internațional.

1. 3. Mediul înconjurător și securitatea

Care este legătura dintre mediul înconjurător și securitate? La nivel internațional s-a ajuns la un consens asupra faptului că degradarea mediului înconjurător, accesul inechitabil la resurse vitale, de care oamenii depind pentru a-și satisface nevoile fundamentale, și competiția în vederea exploatarea și preluării controlului asupra bunurilor valoroase pot reprezenta, fiecare în parte, potențiali factori favorizanți ai conflictelor, care reduc capacitățile statelor de a gestiona situațiile de criză. Acești factori pot, în multe situații, declanșa sau alimenta violențele, sporind vulnerabilitatea în fața dezastrelor naturale. Însă, cooperarea pe probleme privind mediul înconjurător poate reprezenta un instrument eficient în prevenirea conflictelor, contribuind la consolidarea încrederii reciproce și promovând bune relații de vecinătate, inclusiv modele de cooperare și conlucră care pot fi, ulterior, extinse și la nivelul altor regiuni.

Există mulți factori de mediu care contribuie la insecuritate. Calamitățile naturale, precum cutremurele, erupțiile vulcanice, inundațiile și seceta, au fost întotdeauna considerate o amenințare la adresa existenței umane, iar impactul acestora la nivel uman a crescut considerabil, în contextul în care oamenii locuiesc în regiuni predispuse la dezastre. Ritmul altor forme de degradare a mediului înconjurător, provocate de activitatea umană, și de epuizare a resurselor (de exemplu, despădurirea, deșertificarea, degradarea pământului, eroziunea, salinizarea, depunerea de aluviuni, schimbarea climei), deși, adesea, progresiv, a crescut rapid în ultimele decenii din cauza unei combinații între creșterea cererii, perfecționarea mijloacelor tehnologice de exploatare și ritmul lent al conservării și controlului. În același timp, capacitatea și, poate, dispoziția oamenilor de a se adapta la stresul mediului înconjurător sunt supuse unor provocări crescânde, în special în zonele în care resursele și mediul înconjurător furnizează principalele mijloace de existență, așa cum este cazul majorității statelor în curs de dezvoltare.

Eforturile de reducere a riscurilor ridicate de epuizarea resurselor, inechitate și in justiție pot aduce beneficii atât biosferei, cât și oamenilor. Cooperarea în vederea realizării unui management sustenabil și echitabil al resurselor naturale trebuie să consolideze coeziunea socială, creând punți peste frontierele culturale și politice și reducând vulnerabilitatea în fața crizelor. Într-adevăr, asigurarea unui mediu de securitate, în care oamenii își pot manifesta propriile opțiuni de dezvoltare în siguranță și libertate, reprezintă o precondiție esențială a sustenabilității.

De la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 au existat discuții permanente privind conexiunile dintre mediul înconjurător, resurse, securitate, conflicte și instaurarea păcii. La sfârșitul anilor '90, problemele privind mediul înconjurător au început să își facă loc pe agenda politicii externe și de securitate. Ulterior, au apărut noi dificultăți ca urmare a atacurilor de la 11 septembrie 2001. În Statele Unite, unde factorii de decizie politică au început să adopte noțiuni de securitate a mediului înconjurător în anii '90, „războiul împotriva terorismului” a ajuns în centrul atenției, stopând, în mare parte, aceste eforturi.

Diverși autori și-au concentrat atenția asupra unor aspecte diferite privind ansamblul conexiunilor. Unii au avut o abordare destul de limitată (rezumându-se, de exemplu, la legăturile dintre mediul înconjurător și incidența conflictelor violente); alții și-au stabilit limite mai vaste (adoptând, de exemplu, o abordare comprehensivă asupra mediului înconjurător și securității). Unele lucrări s-au concentrat asupra impactului schimbărilor climatice asupra securității naționale a anumitor state, în timp ce alții și-au concentrat eforturile în principal asupra consecințelor acestora la nivelul securității globale.⁴

Securitatea națională vizează, în mod tradițional, protejarea integrității teritoriale și a suveranității politice a statului împotriva agresiunii militare a altor state. Acest lucru a condus, în general, la crearea de alianțe și realizarea de investiții militare, în scopul descurajării potențialilor inamici și al utilizării eficiente a forței, atunci când era cazul.

În ultimii ani, s-a acordat o mare importanță extinderii concepției tradiționale de securitate în vederea includerii așa-ziselor amenințări neconvenționale, precum epuizarea resurselor, abuzurile împotriva

⁴ Michael Renner, *Inventory of Environment and Security Policies and Practices, - Introduction to the Concepts of Environmental Security and Environmental Conflict*, Institute for Environmental Security, 2006.

drepturilor omului, epidemiile și degradarea mediului înconjurător provocată de contaminări cu substanțe toxice, subțierea stratului de ozon, încălzirea globală, poluarea apelor, deteriorarea solului și diminuarea biodiversității. Aceste efecte devin motive de îngrijorare pe linie de securitate la nivel național atunci când sunt asociate cu o densitate mare a populației sau cu un nivel ridicat de urbanizare, presiuni socioeconomice, structuri guvernamentale vulnerabile și tensiuni între comunități ori dispute transfrontaliere.

În următoarele decenii vom asista la o diminuare drastică a resurselor, la o mai mare degradare a mediului înconjurător și la o schimbare climatică pronunțată. De fapt, într-o lume din ce în ce mai nesigură, aceste trenduri sunt extrem de previzibile. Problemele de securitate, în care resursele și factorii de mediu joacă roluri-cheie, sunt subiecte incluse pe agenda zilnică de politică externă. Potrivit estimărilor Băncii Mondiale, în ultimii 40 de ani statele în curs de dezvoltare care nu beneficiază de resurse naturale majore au înregistrat ritmuri de creștere de 2-3 ori mai rapide decât cele care dețin rezerve importante. Alocarea pe criterii politice a veniturilor rezultate din exploatarea resurselor naturale, ținându-se cont de aspecte etnice, religioase și regionale, a reprezentat o forță motrice a conflictelor interne. Veniturile provenite din exploatarea resurselor naturale alimentează corupția și crima organizată, care destabilizează guvernele, iar în cele mai grave cazuri finanțează conflictele și furnizează o infrastructură logistică pentru terorismul internațional.

Europa de Sud-Est se confruntă, în principal, cu problemele reprezentate de poluarea industrială masivă în zonele urban-industriale, de agricultura intensivă, de lipsa unei tehnologii și infrastructuri a apei și de poluarea industrială cauzată de sectorul minier.

Eforturile transfrontaliere vizând protecția mediului și cooperarea regională pe probleme privind mediul înconjurător sunt importante, în contextul în care multe resurse naturale sunt vizate de mai multe state, iar degradarea mediului nu cunoaște frontiere. Dincolo de efectele directe ale războiului împotriva poluării industriale cauzate de deversări și distrugerea infrastructurii, contaminarea apei și solului este, de asemenea, un rezultat al procesului de industrializare masivă derulat anterior conflictelor, precum și al deficiențelor existente la nivelul procesului de tratare a apei și al managementului și depozitării deșeurilor solide și periculoase.

Regiuni extinse din Europa de Sud-Est sunt puternic industrializate, însă măsurile de protecție a mediului înconjurător sunt deficitare, având

drept consecință o gravă deteriorare a mediului înconjurător și un impact negativ asupra sănătății. Poluarea aerului și degradarea solului, ca urmare, în special, a industriei chimice și mineritului, producției de ciment și fertilizatori, au provocat daune majore asupra sistemului ecologic, având consecințe negative și asupra sănătății oamenilor care locuiesc în zonele periculoase. Punctele importante de mare concentrare industrială din apropierea zonelor urbane reprezintă amenințări grave la adresa sănătății. În multe regiuni, producția agricolă este, de asemenea, caracterizată de practici ineficiente, existând o cerere ridicată de apă și utilizându-se fertilizatori în exces. Rezervele de apă potabilă sunt amenințate de lipsa resurselor de apă și de calitatea inferioară a apei, provocată, adesea, de deversarea apei uzate.

Cursurile de apă au fost grav contaminate în urma deversărilor poluante de substanțe periculoase provenind din uzinele industriale. Cu toate acestea, în multe cazuri, distrugerea instalațiilor industriale în timpul conflictelor a avut, de asemenea, efecte pozitive temporare asupra mediului înconjurător, reducând semnificativ poluarea aerului și apei cauzată de ramurile industriale în regres și/sau învechite. Sistemele de management al apei din regiune sunt afectate de structurile instituționale vulnerabile și de deficiențele de administrare, de ineficiența în operare, lipsa planificării sau chiar a viabilității financiare. Managementul centralelor de energie nucleară și securitatea nucleară reprezintă un motiv serios de îngrijorare la nivel regional din cauza potențialelor sale efecte transfrontaliere.

În vederea soluționării aspectelor socioeconomice ale problemelor legate de mediul înconjurător, în special a celor privind deficitul de resurse sau presiunile exercitate asupra resurselor, migrația și tensiunile sociale, este necesară elaborarea unor modalități integrate de abordare. Aceste abordări trebuie să ia în considerare dimensiunea politică, economică, socială și de mediu.

Cel puțin o parte a confuziei create în jurul identificării legăturilor dintre mediul înconjurător și securitate este rezultatul diferitelor interpretări la nivel instituțional ale termenilor mediu înconjurător și securitate. În prezent, aceste interpretări includ următoarele:

- securitatea mediului (sau securitatea beneficiilor oferite de mediul înconjurător) a fost, de asemenea, interpretată drept capital natural inepuizabil; include: instituțiile militare și de informații care monitorizează și aplică acordurile internaționale privind protecția mediului înconjurător; colectarea, analiza și diseminarea datelor științifice privind mediul înconjurător; acțiuni în vederea reducerii

efectelor crizelor și dezastrelor naturale; implementarea programelor de dezvoltare sustenabilă a mediului; garantarea accesului la resurse naturale; dezvoltarea tehnologiilor de depoluare a mediului înconjurător; și protecția parcurilor și rezervațiilor naturale;

- degradarea sau epuizarea resurselor mediului înconjurător generate de pregătirile militare pentru un conflict armat, de modalitatea de derulare a conflictului armat și de deversarea rezidurilor militare;
- degradarea mediului înconjurător și epuizarea resurselor drept cauze potențiale ale conflictelor violente;
- încălcarea la nivel instituțional a principiului suveranității în vederea diminuării degradării mediului înconjurător;
- degradarea mediului înconjurător și epuizarea resurselor drept amenințări la adresa prosperității naționale (și, în consecință, a securității naționale);
- un concept comprehensiv privind mediul înconjurător inclus într-o serie de factori care afectează securitatea umană.⁵

II. Mediul înconjurător și politicile de securitate

Legătura dintre mediul înconjurător, securitate și dezvoltare a fost evidențiată, în premieră, de către regretatul premier suedez Olof Palme, în cadrul Comisiei Națiunilor Unite pentru Dezarmare și Securitate. Palme a lansat un apel la adresa statelor membre în vederea redefinirii securității, incluzând atât securitatea colectivă (conceptul tradițional și militar de securitate) cât și securitatea comună, care reflecta un concept mai vast de securitate, cuprinzând transformarea economică, degradarea mediului înconjurător și epuizarea resurselor naturale printre factorii cauzali. Conceptul de securitate comună a evoluat, transformându-se în ceea ce majoritatea guvernelor numesc astăzi securitate comprehensivă.

II. 1. Modalitatea în care guvernele abordează conceptul de securitate a mediului

Unul dintre cele mai importante procese interguvernamentale care a influențat modul în care guvernele abordează securitatea mediului înconjurător este raportul elaborat în anul 2004 de către Comisia la Nivel Înalt pe probleme privind Amenințările, Provocările și Schimbările,

⁵ „Environment and Security, Transforming Risks into Cooperation, Environmental Risks in South Eastern Europe”, UNEP, UNDP, OSCE, 2003.

constituită de Secretarul General al ONU. Beneficiind de susținerea multor guverne cu prilejul Summitului de Bilanț al Mileniului, din anul 2005, Comisia la Nivel Înalt definește o nouă viziune a securității colective, abordând șase tipuri de amenințări, care trebuie să reprezinte motive de preocupare la nivel mondial, atât în prezent, cât și în deceniile care vor urma. Acestea includ:

- război între state;
- violență în interiorul statelor;
- sărăcie, boli infecțioase și degradarea mediului;
- arme nucleare, radiologice, chimice și biologice;
- terorism;
- crima organizată transnațională.

Comisia susține că aceste amenințări la adresa securității umane nu țin cont de frontiere naționale, iar, în lumina interconexiunilor lor intrinsece, acestea trebuie să fie soluționate la nivel internațional, regional sau național. În ceea ce privește dimensiunea securității mediului raportată la ansamblul noilor amenințări, raportul Comisiei la Nivel Înalt subliniază faptul că 90% dintre conflictele actuale au izbucnit în 30% dintre cele mai sărace țări, acestea confruntându-se cu cele mai mari provocări la adresa mediului înconjurător. De asemenea, raportul precizează că preocupările legate de mediu sunt de puține ori luate în calcul în cadrul strategiilor de securitate, de dezvoltare sau umanitare. Drept rezultat, Comisia susține că mecanismul de luare a deciziilor este fragmentat la toate nivelurile guvernării.

Acest lucru este destul de evident și în modul incoerent în care guvernele naționale s-au organizat pentru a soluționa amenințările care nu mai pot fi considerate de sine-stătătoare, ci fenomene strâns interconectate. Într-adevăr, relevanța mediului în cadrul strategiei de securitate a fost reiterată în cadrul raportului Secretarului General al ONU, prezentat cu prilejul Summitului Mondial din anul 2005. Secretarul General a relaționat, în mod explicit, succesul în cadrul procesului de dezvoltarea umană și asigurare a securității cu utilizarea sustenabilă a resurselor umane.

Pentru multe guverne, conceptul de securitate comprehensivă include nu numai probleme de securitate militară, ci și factori care se raportează în special la securitatea umană și la sănătatea mediului în care

trăiesc. Dihotomia ce caracterizează abordarea convențională a securității de cea comprehensivă este similară cu distincția adeseori făcută între puterea militară și cea diplomatică, în contextul în care puterea militară denotă utilizarea forței, iar cea din urmă se referă la instrumente precum comerțul, asistența și alte metode diplomatice de îndeplinire a scopurilor politice.

Scopurile securității nu numai că se raportează tot mai mult la controlul armelor și dezarmare, ci sunt însoțite și de eforturi de consolidare a păcii și de dezvoltare a securității umane și a sistemului ecologic.

Se pot trage deja câteva concluzii din abordările prezentate anterior referitoare la faptul că guvernele întreprind eforturi pentru a face față scenariilor privind amenințările emergente:

- În primul rând, este important să ne asigurăm de faptul că o întreagă serie de instrumente, structuri și expertize la toate nivelurile guvernării sunt dispuse să gestioneze noua generație de amenințări la adresa securității. Rolul guvernelor locale, al societății civile și sectorului privat este deosebit de important. Parteneriatele relevante între principalele părți interesate, precum și guvernele și alte agenții internaționale trebuie să fie consolidate și să beneficieze de resursele corespunzătoare.

- În al doilea rând, mai multe eforturi ar trebui direcționate în vederea înțelegerii mai aprofundate a acestor noi amenințări la adresa securității, acumulând expertiză și capacitatea de a analiza problemele și potențialele zone de criză.

- În al treilea rând, guvernele ar trebui să discearnă mai bine în ceea ce privește alegerea instrumentelor strategice atunci când se confruntă cu conflicte. Este larg acceptată ideea potrivit căreia trebuie utilizat un dozaj echilibrat între instrumentele diplomatice și cele militare, în funcție de scenariul conflictului.

- În al patrulea rând, voința politică trebuie mobilizată într-un stadiu timpuriu pentru a intensifica prevenirea conflictelor armate, precum și pentru a detecta și contracara efectele calamităților naturale într-o fază incipientă.

- În al cincilea rând, eforturile internaționale de gestionare a crizelor trebuie îmbunătățite. În acest scop, este necesară optimizarea cooperării dintre actori civili și militari în domeniu, precum și o tranziție mai lină de la operațiuni de menținere a păcii la operațiuni de consolidare a păcii, de la

gestionarea situațiilor de urgență la reconstrucția pe termen lung în perioada postconflictuală.⁶

Conștientizarea crescândă, în ultimii ani, a conexiunilor dintre conflicte, climatul de pace, sărăcie și mediul înconjurător au determinat guvernele să se concentreze tot mai mult asupra rolului pe care asistența pentru dezvoltare îl poate juca atât în ameliorarea, cât și în exacerbară cauzelor fundamentale ale conflictelor violente.

Drept recunoaștere a eficienței limitate pe care au avut-o instrumentele tradiționale de politică externă în soluționarea conflictelor legate de mediu, o serie de guverne, instituții multilaterale și ONG-uri au abordat tot mai mult problema prevenirii conflictelor la nivelul instrumentelor de evaluare a dezvoltării. Mai precis, aceștia au început să integreze în programele de asistență obiectivele de prevenire a conflictelor, inclusiv abordări precum instrumente de evaluare a impactului păcii și conflictelor, creând departamente de avertizare timpurie și capacități de reconstrucție în perioada postconflictuală și dezvoltând rețele de prevenire a conflictelor.

II. 2. Riscuri la adresa mediului și securității; evaluarea și gestionarea necesităților

Recent, Departamentul de Reconstrucție și Prevenire a Conflictelor (CPR) din cadrul Băncii Mondiale a însărcinat Comisia olandeză de Evaluare a Mediului să elaboreze instrucțiuni privind posibilele abordări ale Evaluării Strategice privind Impactului asupra Mediului (SEA) în țările afectate de conflict.

Au fost identificate trei precondiții necesare asigurării succesului acțiunilor întreprinse de SEA în zonele de conflict. În primul rând, trebuie să existe posibilitatea de a concretiza problemele legate de mediu printr-o decizie strategică ce poate fi implementată. În al doilea rând, toate părțile interesate să fie dispuse să participe la proces, manifestând încredere în acesta. În al treilea rând, implicarea unor parteneri importanți nu trebuie să reprezinte un risc, în special în situațiile postconflictuale, când este posibil ca instituțiile de asigurare a păcii și securității să nu poată funcționa la

⁶ Johannah Bernstein, *Inventory of Environment and Security Policies and Practices – How Governments Approach the Concept of Environmental Security*, Institute for Environmental Security, 2006.

capacitatea maximă. Raportul Comisiei olandeze sublinia, de asemenea, următoarele elemente care ar trebui incluse într-o evaluare strategică asupra zonelor cu risc crescut de conflict:

- analiza conflictelor care reliefează factorii declanșatori și motivaționali ai conflictului ce identifică elementele cheie în procesul de instaurare a climatului de pace;
- analiza părților interesate ce evidențiază pozițiile, interesele și valorile acestora;
- identificarea locației și sincronizarea acțiunilor-cheie în vederea prevenirii conflictului;
- evaluarea contextului politic și militar;
- evaluarea problemelor economico-sociale-cheie.

Concluzii rezultate în urma evaluării conflictelor:

- agențiile trebuie să se asigure că structurarea și implementarea procesului de evaluare a conflictelor sunt realizate prin colaborarea deplină atât a actorilor statali, cât și a celor nestatali; trebuie să se întreprindă mai multe eforturi pentru a îmbunătăți capacitatea de analizare a conflictelor în cadrul organizațiilor societății civile;
- agențiile trebuie să depună mai multe eforturi pentru a se asigura că procesul de evaluare a conflictelor este bine integrat în programul de dezvoltare;
- experiența în domeniul evaluării vulnerabilităților a relevat că trebuie întreprinse mai multe eforturi pentru soluționarea interacțiunii dintre sistemul uman și cel ecologic;
- experiența în domeniul evaluării vulnerabilităților a reliefat că un număr redus de abordări tratează solicitările multiple și că indicatorii și indicii care sunt utilizați nu au legătură cu un cadru conceptual fundamental clar;
- o provocare majoră constă în abordarea așa-numitei „unități expuse” ca și sistem socioecologic integrat și identificarea interacțiunilor care pot genera conflicte;
- de asemenea, evaluările vulnerabilităților tind să furnizeze imagini ale situațiilor existente la un anumit moment, fără a oferi detalii precise privind riscul cumulativ și factorii de vulnerabilitate;

- experții susțin, de asemenea, că interacțiunile la diverse niveluri și legăturile geografice trebuie mai bine surprinse și evaluate.⁷

II. 3. Politici de dezvoltare și practici la nivelul NATO și UE

Timp de mai mulți ani, NATO, și în special Comisia privind Provocările la adresa Societății Moderne (CCMS), a fost implicată în activități pe probleme de mediu și securitate. Recent, Comisia pentru Știință și CCMS au convenit asupra efectuării unei restructurări. „Știință pentru Pace și Securitate” (SPS) este denumirea atât a noii Comisii unice create în urma restructurării, cât și a noului program rezultat din emergența unor priorități comune Programului NATO de Securitate prin Știință și activităților CCMS, ca urmare a schimbărilor rapide la nivelul climatului global de securitate.

CCMS a fost implicată în numeroase studii și proiecte legate de securitatea mediului:

- Evaluarea Calamităților Naturale;
- Proiectul Sistemului de Monitorizare a Bazinului Mării Caspice;
- Strategii Eficiente de Reacție în Situații de Criză;
- Mecanismul de Luare a Deciziilor privind Mediul Înconjurător din

Zona Asiei Centrale;

- Educația privind Protecția Mediului la Nivelul Forțelor Armate;
- Perfecționarea Prognozelor Meteo;
- Securitatea Căilor Navigabile Înguste.

Printre subiectele abordate recent se numără:

- Evaluarea Incidenței Cazurilor de Cancer;
- Plan de Reducere a Poluării Aerului și aplicarea sa;
- Progrese și Procese Ecologice;
- Protecția Ecosistemelor Lagunelor;
- Terorism Ecologic;
- Sisteme de Gestionare a Problemelor privind Mediul în Sectorul

Militar;

- Securitatea Lanțului Alimentar;

⁷ Verheem Rob, et al. “Strategic Environmental Assessments: Capacity Building in Conflict-Affected Countries”, Report prepared by the Netherlands Commission for Environmental Assessment for the Conflict Prevention and Reconstruction United in the Social Development Department of the Environmentally and Socially Sustainable Development Network of the World Bank, 2005.

- Gestionarea Integrată a Apelor;
- Rolul Științei Peisagistice în Evaluarea Mediului;
- Gestionarea Deșeurilor Industriale și Toxice;
- Probleme privind Prevenirea și Remedierea;
- Evaluarea Riscurilor generate de Accidentul de la Cernobîl;
- Consolidarea Infrastructurii Militare.

Inițiativele recente ale NATO s-au axat pe:

- ↳ Comisia NATO pentru Știință;
- ↳ Securitatea prin Programul de Știință;
- ↳ Programul NATO Parteneriat pentru Pace;
- ↳ Răspuns NATO în caz de Calamitate;
- ↳ Cooperarea NATO cu ENVSEC (Environment and Security).⁸

Abordarea europeană privind securitatea a evoluat considerabil în ultimii ani. În timp ce esența politicii europene de securitate este fundamentată în Politica Externă și de Securitate Comună, UE promovează activ soluționarea problemelor de securitate prin intermediul „strategiilor diplomatice”. Într-adevăr, diferitele politici și strategii europene în domeniul mediului, în sfera dezvoltării și securității reflectă un angajament ferm față de conceptul securității multidimensionale și comprehensive.

Există o legătură indisolubilă între politicile externe și de securitate ale UE, precum și strategiile privind mediul și dezvoltarea, în efortul de a sublinia și legăturile potențiale sau deja existente în cadrul relațiilor externe ale UE la nivelul acestor domenii.

Potrivit Tratatului Uniunii Europene, obiectivul PESC este acela de a „menține pacea și de a consolida securitatea internațională, în conformitate cu principiile Cartei ONU, precum și cu principiile Documentului Final de la Helsinki și obiectivele Cartei de la Paris, pentru a promova cooperarea internațională.” PESC are cinci obiective principale:

- protejarea valorilor comune, intereselor fundamentale, independenței și integrității Uniunii;
- consolidarea securității Uniunii la toate nivelurile;
- menținerea climatului de pace și consolidarea securității internaționale;

⁸ Catalogul complet al publicațiilor CCMS este disponibil la: <http://www.nato.int/ccms/publi.htm>.

- promovarea cooperării internaționale;
- dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Strategia Europeană de Securitate a fost aprobată de Consiliul European organizat la Bruxelles, la data de 12.12.2003, și elaborată sub îndrumarea Înaltului Reprezentant european Javier Solana. Strategia Europeană de Securitate este documentul care direcționează strategia UE de securitate internațională. Acesta abordează necesitatea unei strategii de securitate comprehensive care cuprinde atât măsurile de securitate civile, cât și cele de apărare. Strategia în sine nu este un document operațional cu un plan de acțiune detaliat.

Acesta mai degrabă formulează obiectivele generale ale acțiunilor externe ale UE și principalele modalități de realizare a acestora. Prin apariția Strategiei, Europa a formulat pentru prima dată o strategie de securitate comună.

Strategia Europeană de Securitate cuprinde o serie de referințe care creează o legătură între securitate, dezvoltare și mediu, printre care și declarația potrivit căreia „Securitatea este o precondiție a dezvoltării. Conflictele nu numai că distrug infrastructura, inclusiv infrastructura socială, ci încurajează și criminalitatea, descurajează investițiile și creează un climat impropriu derulării activităților economice. O serie de state și regiuni sunt prinse într-un proces ciclic de conflicte, insecuritate și pauperitate. Concurența pentru resursele naturale – în special apă – care se va agrava în contextul încălzirii globale în următoarele decenii, este posibil să conducă la tensiuni suplimentare și la migrația populației în diferite regiuni.”

Potrivit Strategiei, „dezvoltarea unei societăți internaționale mai puternice, a unor instituții internaționale eficiente și a unui ordin internațional bazat pe respectarea normelor” reprezintă unul dintre obiectivele strategice ale politicii europene de securitate. Preocupările și obiectivele legate de mediu și dezvoltare capătă o pondere tot mai mare la nivelul politicii externe și de securitate a UE, însă, recent, politicile, programele și proiectele europene privind mediul și dezvoltarea s-au axat pe preocupările și obiectivele legate de securitate. Următoarele exemple sunt, probabil, elocvente în acest sens:

- Procesul Kimberley;
- Inițiativa UE privind apa;
- Planul de acțiune UE referitor la aplicarea reglementărilor forestiere, guvernare și schimburile comerciale;
- Inițiativa UE în domeniul energiei pentru eradicarea sărăciei și dezvoltarea durabilă;

- Monitorizarea globală pentru mediu și securitate (GMES);
- Integrarea problemelor privind mediul înconjurător în cooperarea CE în domeniul dezvoltării;
- Rețeaua europeană de diplomatie ecologică – Integrarea mediului înconjurător în politica externă.

Protecția mediului, utilizarea prudentă și gestionarea adecvată a resurselor naturale nu sunt singurele valori de sine stătătoare care sunt promovate. Adesea poate exista o puternică relație cauză-efect între utilizarea și gestionarea resurselor naturale, și situația socioeconomică și chiar politică, inclusiv cea de securitate, dintr-o țară sau regiune. Degradarea resurselor naturale, ce poate fi exacerbată prin utilizarea lor nesustenabilă, epuizarea lor sau, dimpotrivă, abundența și competiția pentru preluarea controlului asupra acestora sunt printre cele mai cunoscute conexiuni.

Efecte posibile ale schimbărilor climei asupra ecosistemelor, mijloacelor de trai și dezvoltării economice necesită, de asemenea, o atenție sporită în contextul analizării situației resurselor naturale din perspectiva unui potențial conflict. Nu ar trebui neglijată nici dinamica conflictelor care conduce la continuarea degradării mediului. Aceasta poate fi o consecință directă a activităților militare sau, de exemplu, a influxurilor masive de refugiați și a impactului acestora la nivel ecologic sau a utilizării imprudente a resurselor naturale pentru reconstrucție etc. Dimpotrivă, colaborarea în vederea gestionării resurselor comune poate contribui la consolidarea încrederii reciproce și a relațiilor pașnice.

În cazul terenurilor și al apei, problemele legate de calitate și disponibilitate sunt vitale. Cauzele care stau la baza limitării sau diminuării resurselor pot fi variate: deficitul concret, distribuirea inechitabilă, accesul nereglementat sau drepturile de posesiune, deficiențele instituționale sau ale infrastructurii, cererile sporite generate de presiunile demografice etc. Accesul populației sărace din mediul rural și urban la resurse necesită o atenție deosebită, iar, în multe cazuri, principiul de egalitate a sexelor și oportunităților este, de asemenea, relevant.

Strategia de răspuns în vederea prevenirii conflictelor trebuie să aplice acțiuni similare atât pe plan local, cât și regional. Acestea cuprind, în mod tradițional, instituționalizarea procedurilor de luare a deciziilor, consolidarea unei abordări participative la scară largă, cu accent pe reprezentarea grupurilor vulnerabile și abilitarea părților interesate la nivel local, promovarea dialogului și a schimbului de informații.⁹

⁹ EC Study on Inter-linkages between Natural Resources Management and Conflict, 2006.

Bibliografie

1. *Common Security, Uncommon Challenges: Managing Risks in an Age of the Unthinkable*, Carol Dumaine, Geneva, Switzerland, Global Energy & Environment Strategic Ecosystem, US Department Energy, May 2009.
2. *Enabling Strategic Intelligence on Energy and Environmental Security Impacts and Consequences*, International Design Team Meeting, Scotland, 2007.
3. *Environmental security, abrupt climate change and strategic intelligence*, Chad Michael Briggs, Global Energy & Environment Strategic Ecosystem, US Department Energy, February 2009.
4. *Energy and Environmental Insecurity - Global strategic assessment 2009*, Institute for National Strategic Studies.
5. *Environment and Security, Transforming Risks into Cooperation, Environmental risks in South Eastern Europe*, ENVSEC Cooperation, 2006.
6. *Energy & Environmental Risks: Defining Security and Vulnerability*, Institute for Environmental Security, 2009.
7. *Environment and Security Policy*, International Institute for Sustainable Development, 2009.
8. *Inventory of Environment and Security Policies and Practices*, Institute for Environmental Security, 2007.
9. *Introduction to Strategic Intelligence Analysis*, Government Training Inc, 2009.
10. *State-of-the-Art Review On Environment, Security and Development Cooperation*, IUCN, The World Conservation Union, 2007.
11. *Meeting 21st Century Transnational Challenges: Building a Global Intelligence Paradigm*, Central Intelligence Agency, 2009.
12. *Scanning the Horizon on Food, Water, Energy, and the Environment*, Centre for Strategic and International Studies, 2009.
13. *Global monitoring for environment and security (GMES)*, Commission of The European Communities, 2008.
14. *The Intelligence Community's Neglect of Strategic Intelligence*, Central Intelligence Agency, 2009.

Ana Ligia LEAUA este asistent universitar în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, absolventă a Facultății de Drept și a cursurilor postuniversitare ale Colegiului Național de Apărare, Colegiului Superior de Securitate Națională și ale Institutului Diplomatic Român, a publicat articole și studii pe teme specifice dimensiunii de mediu a securității naționale, dezvoltării durabile și relațiilor internaționale.